

1933-1974 YILLARI ARASINDA ANKARA VE YÖRESİNDE KANATLI HAYVANLARDA RASLANAN HASTALIK VE TÜ- MÖR OLAYLARI

Erdoğan ERTÜRK*

A. Mahir PAMUKÇU**

Neoplastic and Non-neoplastic Poultry Diseases Seen in the District of Ankara in the Period of 1933-1974

Summary: During the period of 1933 - 1974, a total of 531 necropsy and 81 tumor cases belonging to different sex, age, and breed of birds were examined. Among the contagious diseases New Castle (114), Avian leucosis complex (34), Cholera (26), Tuberculosis (18), Chicken pox (15), Pullorum (12), Infectious laryngo-tracheitis (5); Typhoid fever, Spirochetosis and Aspergillosis (3 ca.); Contagious coryza, Actinomycosis and Favus (1 ea.) were diagnosed by gross and histologic examinations. The diagnoses were then confirmed by either bacteriologic or serologic findings. External parasitic infections including Lice (47) and Manges (14) were not seen so often as internal parasitic infections which included Coccidiosis (101), Ascariidosis (45), and Taeniasis (52). The total incidence of parasitic infection was figured out as 259 / 531 (50 % appr.). The alimentary system lesions (141), Systemic disorders (125), Urogenital (25), Nervous (21), Respiratory (9), Splenic (3) lesions, together with the traumatic (8) and toxic (17) deaths made up the rest of the pathological findings detected in these animals.

Tumors were diagnosed in 81 specimens. The ratio of epithelial to mesenchymal and that of the carcinoma to sarcoma was approximately 1/3, if the avian leucosis complex is included in the figures as a viral neoplastic disease. Rous sarcoma, Exocrine adenocarcinoma of pancreas, ovarian and oviductal tumors were seen rather frequently.

Özet: 1933-1974 yılları arasındaki sürede çeşitli ırk, cins ve yaşta kanatlı hayvana ait 531 otopsi materyaliyle 81 tümör olayı incelenmiştir. Salgın hastalıklar arasında New Castle (114), Avian leucosis complex (34), Cholera (26), Tüberküloz (18), Epitheliosis avium (15), Pullorum (12), Enfeksiyöz Laryngotracheitis (5), Typhus (3), Spirochetose (3), Aspergillose (3), Coryza (1), Actinomycose (1) ve Favus (1) gibi çeşitli hastalıklar teşhis edilmiştir. Bit (47) ve Uyuz etkenleri (14) gibi ektoparazitlere; Coccidiöse (101), Ascariidose (45) ve çoğu Heterakis'lere ait olan (32) taeniasis'e de 52 kanatlı hayvanda iç parazitler olarak rastlanmıştır. Bunların tanımı parazitolojik yoldan da desteklenmiş ve tür tayinleri yapılmıştır.

* A.Ü. Veteriner Fakültesi Patolojik Anatomi Kürsüsü Doçenti Ankara-Türkiye.

** A.Ü. Veteriner Fakültesi Patolojik Anatomi Kürsüsü Profesörü Ankara-Türkiye.

Bu sayılara göre kanatlılarımızda parazit enfeksiyonu insidansı ortalama % 50 (259 / 531) civarındadır. Sindirim sistemi hastalıkları (141), sistemik bozukluklar (125). Ürogenital sistem (25), Sinir sistemi (21), Solunum organları hastalıkları (9), Dalak lezyonları (3) ile trauma (8) ve zehirlenmeler (17) gibi organik hastalıklar saptanmış ve özel sınıflamaya tabi tutulmuştur.

Toplam 81 kanatlıda tümör teşhis edilmiştir. Epitel kökenli tümörlerin mezenşimal doku kökenli veya karsinomların sarkomlara oranları, heriki halde de ortalama 1/3 civarında bulunmuştur. Bu orantıların bulunmasında Leucosis complex neoplastik hastalıklar gurubuna dahil edilmiştir. İncelediğimiz tümörler arasında da Rouss sarkomu, Pankreas ve yumurtalık yolu adenokarsinomu ve gene oviduktun kassel tümörleri diğer neoplazmalara kıyaslandıkta daha sıkça görülmüş ve literatür bilgilerini desteklemişlerdir.

Giriş

Ülkemiz hayvan türlerinde rastlanan tümörler ile çok değişik etkenlere bağlanabilen hastalık olaylarının insidanslarını, epidemik ve patolojik karakterlerini ortaya çıkarmak ve bu bulguların uzunca sürelerde ne gibi değişimler gösterdiğini anlamak amacıyla kürsümüz arşivindeki otopsi ve histopatolojik yoklama raporları etüd edilmekte ve saptanan sonuçlar meslektaşların bilgilerine sunulmaktadır. Bu güne kadar kedi ve köpeklerdeki hastalık ve tümörler (2-6), atlarda rastlanan hastalık ve tümörler (1,7) ve geniş getiren hayvanlarda saptanan tümör olayları (8) ele alınmıştır. Bu yazımızda ise kanatlı hayvan otopsilerinde teşhis edilen hastalıklar ile gerek otopsi gerekse biyopsi materyalinde tesbit edilen ve histolojik tanımları yapılmış bulunan tümör olayları ele alınacaktır.

Materyal ve Metod

Bu çalışmanın materyalini, kürsümüze gerek kliniklerden gerekse dışardan otopsi ve histopatolojik yoklama için gönderilen kanatlı hayvanlar teşkil etmiştir. 1933-1974 yılları arasında incelenmiş ve raporları arşivimizde bulunan olaylar tekrar gözden geçirilmiş ve bunların yıllara göre dağılımları, görülen lezyonların özelliklerine göre sınıflandırılması ve elde edilen verilerin aralarında tartışması yapılmıştır. Bu tartışmalardan ortaya çıkan bilgiler ve sayıları cetvelleştirilmişler ve böylece hastalıkların özellikleriyle insidansları ve bunun zamanla değişme gösterip göstermediği anlaşılacak istenmiştir.

Sonuçlar

1933-1974 Yılları arasındaki 41 yıllık sürede incelenen hastalık olayları ile biyopsi ve otopsi materyalinde rastlanan tümör sayılarının yıllara dağılışı *Cetvel. 1'de* sunulmuştur. Bu incelememizdeki 612

CETVEL. 1: 1933-1974 YILLARI ARASINDA İNCELENEN KANATLI HAYVAN MATERYALİNDE SAPTANAN HASTALIK VE TÜMÖR OLAYLARININ YILLARA DAĞILIMI:

YILLAR	HASTALIK OLAYI	TÜMÖR OLAYI	TOPLAM OLAY SAYISI
1933	5		5
1934	3		3
1935	11		11
1936	16		16
1937	12		12
1938	7		7
1939	7	2	9
1940	20		20
1941	17		17
1942	17	2	19
1943	7		7
1944	18	1	19
1945	28	2	30
1946	10	1	11
1947	25		25
1948	18		18
1949	8	2	10
1950	8	2	10
1951	9		9
1952	7	3	10
1953	4	3	7
1954	1		1
1955	5	5	10
1956	9	7	16
1957	7	3	10
1958	10	2	12
1959	4	5	9
1960	2	4	6
1961	10	3	13
1962	11	5	16
1963	1		1
1964	13	4	17
1965	79	5	84
1966	31	12	43
1967	7	1	8
1968	5	1	6
1969	10	2	12
1970	7	2	9
1971	30		30
1972	14	2	16
1973	18		18
41-YILDA	531	81	612

olayın 531 tanesinde saptanan non-neoplastik hastalıklardan 259'unun paraziter enfeksiyon (% 50), 239'unun salgın ve bulaşıcı hastalık (% 45), 141'inin sindirim sisteminde görülen ve belirli bir etiyolojiye bağlanamayan çeşitli tipte lezyonlar (% 27), 125 olayda ise genel sebeplere bağlı sistemik bozukluklar olduğu (% 23); 25 ürogenital (% 4), 21 sinirsel (% 4), 9 solunum (% 2) ve 3 tavukta da dalakta lezyon bulunduğu saptanmıştır. Dördü donma, 4'ü de boğulma şeklinde olan 8 kanatlının ölümünde trauma (% 2), 17 kanatlıda ise toksikolojik yoklamalarla saptanan zehirlenme (% 3) direkt ölüm sebebi olarak sorumlu tutulmuştur. Aynı kanatlının otopsi ve histopatolojik yoklamalarında birden fazla organda ve değişik tipte bozukluklar saptanabildiğinden, sınıflandırmalarımız daha çok bulunan lezyonlara dayatılmıştır. Bundan amaç, bu gibi bozuklukların insidansları kadar özel karakterlerini de anlamaya çalışmak olmuştur.

Salgın hastalıklar: Lymphoblastosis, Myeloblastosis, Erythroblastosis ve Haemocytoblastosis gibi değişik tipleri halinde Avian leucosis complex'e 34, Cholera avium'a 26, Tuberculosis'e 18, Çoğu difteri ile birlikte görülen çiççeğe 15, Pullorum gallinarum'a 12, Laryngo-tracheitis infectiosa avium'a 5; Typhus gallinarum, Spirochetosis ve Pneumomycosis şeklindeki Aspergillose ile Taban yastığında nekrozlaşmaya 3'er; Coryza contagiosa avium, Actinomycose ve Favus'a da birer kanatlının otopsisinde teşhis konmuştur. Bütün bu hastalık olaylarının başında ise 114 kanatlıda saptanan Yalancı veba (New Castle) hastalığı gelmektedir. Rastlanan hastalıkların çoğu otopsi, histopatolojik bulgular ve bakteriyolojik ya da serolojik yollardan gidilerek patognomonik lezyonlar veya etkenin ortaya konması sonunda ayrımsal olarak tanımlanabilmiştir. Etkeni açıklamayan bazı hastalıklar ise buldukları organ veya sistemlere ait lezyonlar gurubuna sokulmuşlardır.

Paraziter enfeksiyonlar: Ektoparazitlerden bitlere 47, çoğu ayaklarda yerleşmiş uyuz etkenlerine de 14 kanatlıda rastlanmıştır. Endoparazitler toplam 198 olayda ortaya konmuş ve Coccidiosis 101, Ascaridia galli 45, Taeniasis (çoğu Heterakis soyundan) ise 52 kanatlıda görülmüştür.

Sistemik-Organik hastalıklar: Absolüt olarak bir etkene bağlanamayan lezyonların sistemlere dağılışı göz önüne alındıkta sindirim sistemi bozuklukları başta gelmiş ve diğer sistemik lezyonlar bunu izlemişlerdir.

Sindirim sistemi lezyonları: Enfeksiyon etkenleri, travmatik veya toksik sebeplerden ileri gelen sindirim sistemi hastalıkları

akut veya kronik seyirli gastroenteritis, enteritis, kolitis ya da typhilitis halinde ve kataral veya kanlı (158), difterik, nekrozlu veya ülserli (47) yangılar şeklinde ortaya çıkmışlardır. Gastroenteritis'e 114 tavukta Yalancı veba hastalığında, endoparazitlerden, entoksikasyonlardan veya diğer bilinmeyen nedenlerden ileriye gelmiş ölüm olaylarının otopsisinde rastlanmıştır. Ayrıca 3 tavukta hypovitaminosis-A, 17 kanatlıda kursak tıkanması, 3 olayda tel veya çivi gibi sivri cisimler yutulması sonu kashi mide yırtılması, 9 kanatlıda şiddetli konstipasyon, 3 er olayda incebarsak ve kloaka delinmesi, 1 tavukta volvulus mesenterialis et jejuni ve 11 kanatlıda da trauma sonu peritonitis septica tespit edilmiştir.

Gene sindirim sistemi organlarından karaciğerde pasif hiperemi 9, yırtılma ve iç kanama 7, ikter 1, koligranüloma 7, hepatomegali ve nekroz odakları 4, kronik interstitiel hepatitis 2 ve mycotik hepatit lezyonları 1 olayda ortaya konmuştur.

Solunum sistemi: Coryza contagiosa avium ile bir ilişkisi olup olmadığı açık seçik bir şekilde ortaya konamayan nezle 2, akciğerde yırtılma 2 ve kanamalar 3, pneumonie 2 lezyonları dışında bir bozukluk görülmemiştir.

Ürogenital sistem: Üreter tıkanması sonu hydronephrosis 2, salpingitis 12 sonu yumurta retansiyonu 15 veya yumurta yolunun yırtılması ile karın boşluğunda petrifiye yumurta konkrementi 3 dikkati çeken lezyonlardır.

Dalak: Bir tavukta generalize olmuş mantar enfeksiyonuna bağlı Splentitis mycotica ile 2 tavukta değişen genişlikte nekroz odakları görülmüştür.

Sinir sistemi: Bir olayda kanama, 5 olayda encephalomalacie, 5 olayda nonpurulent ve 1 tavukta da purulent karakterde encephalitis saptanmıştır.

Çeşitli bozukluklar: Genel sebeplere ilişkin ve değişik organ ve sistemlerde şekillenen çeşitli bozukluklar arasında goutte (6), şiddetli anaemie (4), obesitas (18), uraemie'ye ilgili bozukluklar (2), myocarditis sonu ölüm (1), cachexie (91) ve Hypovitaminosis-A lezyonlarına rastlanmıştır. Şiddetli zayıflama çokkerc sindirim kanalı bozuklukları ve parazitolar ile ilişkin olmuştur.

Entoksikasyonlar: Otopsislerinde zchirlendiğinden şüphelenilen olayların 8 inde Gamatox, 6 sında Sodyum klorür, 2 sinde Arsenik ve bir tanesinde de Amonyum klorür (Nişadır) bulunduğu toksikolojik araştırmalar sonu ortaya konmuştur.

Kürsümüzde otopsi veya histopatolojik yoklaması yapılan kanatlı materyalinin sayıca az olmasının nedeni, kliniklerimize getirilen günlük olay sayılarına bağlı olduğu kadar, hasta sahiplerinin doğrudan doğruya fakültemiz Bakterioloji ve Salgınlar kürsüsüne de baş vurmuş bulunmalarına da bağlı olsa gerektir. Bu bakımdan bu çalışmada verilen sonuçların adı geçen kürsü kayıtlarıyla birlikte etüdedilmesi gerekir. Bu şekilde kanatlı hastalıklarının hem insidans hem de epidemiyolojik yönleri konularında daha sağlıklı bilgiler elde etmek mümkün olur.

Tümörler: 1933 - 1974 Arasında geçen 41 yıllık sürede, kürsümüzde incelenmiş bulunan kanatlı tümörleri köken ve malignite durumlarına göre sınıflandırılmışlar ve elde olunan sonuçlar *Cetvel. 2'de* sunulmuştur. Burada saptanan tümörler arasında viral etiyo-

CETVEL. 2: KANATLILARDA SAPTANAN TÜMÖR ÇEŞİTLERİNİN SINIFLANDIRILMASI:

Tümörün kökeni ve malignite durumu	Olay sayısı	Toplam
EPİTEL		18
BENİGNE	4	
Papilloma	3	
Adenoma	1	
MALİGNANT	14	
Squamous cell carcinoma	4	
Adenocarcinoma	10	
MESENCHYMAL		63
BENİGNE	13	
Fibroma	4	
Leiomyoma	3	
Haemangioma cavernosum	2	
Embrional nephroma	1	
Myxoma	1	
Osteochondroma	1	
Teratoma	1	
MALİGNANT	50	
Avian leucosis complex	34	
Lymphomatosis form	27	
Myclosis form	4	
Erythroblastosis	2	
Haemocytoblastosis	1	
Histiocytar (Rouss) sarcoma	8	
Leiomyosarcoma	3	
Fibrosarcoma	2	
Myxosarcoma	2	
Teratoblastoma	1	
TOPLAM	81	81

lojiye bağlı olan Avian leucosis complex'in en sık rastlanan neoplastik hastalık olduğu ve lymphomatosis'in diğer türlerden daha çok görüldüğü anlaşılmıştır. Çok özel bir durum olan neural lymphomatosis lezyonuna 27 Leucose'lu kanatlının 6 sında rastlanmış bulunması bu bozukluğun nisbeten sık görülebildiğini telkin etmiştir. Leucosis complex ardından ikinci sırayı alan Adenocarcinomların ise pancreas bezinin ekzokrin dokusundan (6), yumurta yolu (3) veya barsak bezlerinden kök aldığı görülmüştür. Üçüncü sırada gene viral ajana bağlı histiocytar (Rouss) sarkomlar (8) gelmiştir. Rouss sarkomlarının histolojik yapıları çok büyük değişiklikler göstermiş ve fibrosarkom yanında dev hücreli sarkomlara da rastlanabilmiştir. Olaylarımız arasında yumurtalık yolu leiomyom ve leiomyosarkomları sıkça rastlanmıştır. (Cetvel. 2).

Saptanan 4 deri karsinomunun 2 güvercin, 1 er hindi ve Hint horozunda rastlanmış bulunmasına karşılık tavukta hiç görülmemesi dikkati çekmiştir.

Sonuç olarak kanatlılarımızda epitel/mezenşimal ve karsinom/sarkom oranlarının ortalama 1/3 oldukları; lenfoid doku, pankreas ekzokrin dokusundaki bez epitelleri, yumurtalık yolu bezleri ile düz kas dokusunun tümör şekillenmesinde önemli yerler oldukları bir defa daha doğrulanmaktadır.

Tartışma

Fakültemizin 1933 yılında Ankara'da öğretime başlamasından 1973 yılı sonuna kadar geçen 11 yıllık sürede Patolojik Anatomi Kürsüsünde 531 kanatlı otopsi yapılmıştır. Bunların 236 sında salgın (% 44), 259 unda paraziter (% 50), 125 tanesinde genel sebeplere sistem veya organ bozuklukları (% 23), diğerlerinde ise belli bir etiyo-lojiye bağlanamayan lezyonlar (% 11), traumasel bozukluklar (% 1.5) ve zehirlenmelere ilişkin patolojik değişmeler (% 3) saptanmıştır.

Salgın hastalıklar arasında 114 olayda görülmekle New Castle hastalığının, tümörler arasında ise gene viral etiyo-lojiye bağlı olan Avian leucosis complex hastalığının (34 olayda) başta gelmiş bulunmaları, memleketimiz tavukçuluğunda önemli bir nokta olarak belirmiş ve viral hastalıkların zamanla artmakta olduklarına işaret kabul edilmiştir.

İncelenen hastalık ve tümör olaylarının çok az olması tavuk hastalıkları patolojisi üzerindeki öğretim ve eğitimin yeterli olanaklara

kavuşamadığını göstermektedir. Bu nedenle gözleme dayanan eğitim ve öğretime yarar sağlanmasında materyalin artırılmasına çalışmak lüzumu belirmiş bulunmaktadır. Bu amaçla öğretim için deneysel olayların otopsiyelerinden faydalanılmak yönüne gidilmektedir.

Literatür

1. **Alibaşoğlu, M. ve Yalçiner, Ş.** (1965): 1933-1961 yılları arasında Ankara ve yöresinde atlarda görülen hastalıklara toplu bir bakış. Ankara Üniv. Vet. Fak. Derg. 12: 98-111.
2. **Ertürk, E. ve Tanzer, F.** (1973): 1961-1970 periyodunda Ankara ve yöresinde kedilerde görülen hastalıklar. Ibid, 19: 127-131.
3. **Ertürk, E. ve Tanzer, F.** (1973): 1961-1972 yılları arasında Ankara ve yöresinde köpeklerde görülen hastalık olaylarına kısa bir bakış. Ibid, 20: 277-280.
4. **Ertürk, E., Tanzer, F. ve Bulucu, M.** (1971): Patolojik Anatomi Kürsüsünde 1964-1970 yılları arasında incelenen köpek ve kedi tümörleri. Ibid, 18: 383-386.
5. **Pamukçu, A.M. ve Ertürk, E.** (1961): 1933-1960 yılları arasında Ankara ve yöresinde köpeklerde görülen hastalıklara toplu bir bakış. Ibid, 9: 323-346.
6. **Pamukçu, A.M. ve Ertürk, E.** (1962): Ankara'da köpeklerde görülen tümör çeşitleri. Ibid, 2:1-9.
7. **Ertürk, E. Pamukçu, A.M., ve Tanzer, F.** (1973): 1961-1972 yılları arasında Ankara ve yöresinde atlarda rastlanan hastalık ve tümörler. Ibid, 20: 625-634.
8. **Ertürk, E., Pamukçu, A.M., ve Tanzer, F.** (1973): 1933-1974 yılları arasında Ankara ve yöresinde ruminantlarda görülen tümör çeşitleri. Ibid. 20: 635-641.

Yazı "Dergi Yazı Kurumuna" 16.4.1974 günü gelmiştir.